

Slavné vily a rodinné bydlení v proměnách času

Author: Radomíra Sedláková | Published: 24.02.2011

Pro císaře Hadriána byla vila pohodlné předměstské sídlo, kam se odstěhoval i se svými věrnými pretoriány a kde vytvořil optimální podmínky pro filozofy své doby, s nimiž rád rozmlouval. Pro Andreu Palladia, který vilu víceméně poprvé konstituoval jako typologický druh, byť ji tak nenazýval, to bylo šlechtické sídlo na venkově, sídlo, které mělo být hospodářsky soběstačné, ale které především mělo sloužit k odpočinku, k rekreaci mimo město. Vily Palladio navrhoval a o vilách také psal. Čtení je to hodně zajímavé a dodnes nic neztratilo na své aktuálnosti.

Svůj k svému

„Za pohodlný se tedy může označit dům, který bude vyhovovat stavu toho, kdo jej bude obývat, a jehož části budou odpovídat celku a sobě navzájem. Architekt si tedy bude muset především uvědomit, že se pro velké šlechtice a zvláště státníky žádají domy s loggiemi a s prostornými a ozdobnými sály, aby se v takových místnostech mohli s potěšením zdržovat ti, kdo očekávají pána.“ Důležité podle Palladia ovšem je nejen vědět, pro koho se dům staví, ale promyslet dům tak, aby dobře sloužil: „Aby rodina mohla pohodlně domů používat, ... je třeba velmi pečovat o to, aby ... i nejmenší a ošklivé části byly v místech vhodných k obsluze pokojů větších a důstojnějších: protože tak, jako jsou v lidském těle některé části ušlechtilé a krásné a některé spíše neušlechtilé a ošklivé, přece vidíme, že jedny velice potřebují druhé, aniž bez nich mohou být, tak také na stavbách jsou některé části důstojné a ušlechtilé a některé méně půvabné: bez nich by však ty první nemohly zůstat volné a do jisté míry by ztratily na důstojnosti a kráse.“

Zajímavé je, že už Palladio si stěžuje na to, že stavebník ne vždy ctí architektovu práci, ne vždy je ochoten přijmout jeho nápady: „Ale často se musí architekt přizpůsobit spíš vůli těch, kdo platí, než tomu, čeho je třeba dbát.“ Palladio také ví, proč tomu tak je: „... v tomto oboru je každý přesvědčen, že ví své.“

Vila opouští město

Můj dům! Jak omamně to dodnes zní! Snad ještě do 18. století se většinou ani jinak bydlet nedalo. Až někdy v té době začíná výstavba bytových domů, domů nájemních, a vlastní dům tak přestává být

nezbytností - ale o to je přitažlivější. Vila jako taková, tedy rodinné sídlo, se jako typ po Palladiovi ustálila někdy od počátku 19. století. Ovšem největší rozkvět vil je spojen s obdobím 1. poloviny 20. století. Důvodů bylo samozřejmě víc. Mezi nimi např. ten, že na rodinném domě se nejlépe dá předvést nové architektonické myšlení, nové pojetí stavby, zvláště když jde o dům architekta. Jiným důvodem bylo i to, že města se konečně rozběhla na volné pozemky a na okolních svazích se nejlépe usazovaly parcely pro jednotlivé individuální domy; soustředěná městská zástavby by tam mohla mít problém. A v neposlední řadě to bylo i vědomí, jak je historické jádro města a způsob zastavování z 19. století nepohodlný - úzké ulice, nedostatek zeleně, malé a postupně zaplňované dvorky. Pro naplnění snu o bydlení v zeleni, o bydlení zdravém a osvěžujícím, snu vyjádřeného ideou zahradního města, který je mnohem staršího data, vznikly vhodné podmínky až ve 20. století.

Od moderny k funkcionalismu

Na vilách se dobře propracovala secese stejně jako moderna, kubismus jen částečně, ale pak především moderní hnutí označované jako funkcionalismus. Už se ale nehovořilo o vilách, ale o rodinných domech, což nepochybně lépe odpovídalo tomu, o jaké stavby vlastně šlo. V téže době sice teoretik O. Starý konstatoval, že „rodinný dům není již centrem úsilí dnešních architektů. Vývoj pokročil ... k budování velkých obytných celků, k řešení minimálního bytu.“, nicméně přiznává, že: „Všechno to, co je dnes podstatou obydlí: slunce, vzduch, správná orientace k světovým stranám, terasy, spojení se zahradou, promýšlení, správné soustředění a oddělení jednotlivých funkcí obývání, zvyšování hygienických požadavků, volné uspořádání, lehkost rozdělení, byt na měřítko člověka, jeho fyziologické i duševní potřeby, bylo proboužováno v rodinném domě.“ A jistě nejen proto se moderní rodinné domy stavěly. Nikoli bez problémů. Leckdo upozorňoval na to, že „vnější architektura zajímala moderní architektky, zdá se, více než architektura vnitřní, jako by dům měl být postaven pro potěšení očí, ne pro pohodlí obyvatel. ... Nesmíme budovat pouze krásné celky linií, ale především lidská obydlí.“

Vila - třídní nepřítel

Vývoj rodinného domu se u nás samozřejmě nezastavil ani v II. polovině 20. století. Po roce 1948 se ovšem „vily“ staly takřka třídním nepřítelem, respektive znakem třídního nepřátelství a proto měnily majitele i funkce - často se stávaly sídlem institucí či školských zařízení nebo aspoň na de facto nájemními domy. Například i malé jednorodinné domy v kolonii Baba byly rozděleny aspoň na dvě bytové jednotky...

Rodinné domy se proto v tomto období stavěly především na venkově, zpočátku ovšem málo. V době třetí pětiletky, tedy v 50. letech, tvořily pouze 7 % všech nových staveb určených k bydlení, v další pětiletce to bylo necelých 10 %. Na začátku 60. let už ovšem bylo jasné, že bez rodinných domů se společnost neobejde. Proto byl v roce 1964 pojem rodinný domek vymezen i legislativně: „Je to obytný dům, z něhož aspoň dvě třetiny podlahové plochy všech místností připadají na byty. Rodinný domek může mít nejvýše 5 obytných místností, nepočítaje v to kuchyně. Větší počet obytných místností může mít, jestliže úhrn jejich podlahové plochy nepřesahuje 120 metrů čtverečních. Z obytných kuchyní se do tohoto úhrnu započítávají pouze plochy, o které kuchyně přesahuje 12 metrů čtverečních.“ Termín vila tak z oficiálního slovníku zmizel.

Aby se rodinný dům nestal už nikdy třídním nepřítelem, byl tedy nejen standardizován, ale především a hlavně minimalizován. I když je pravda, že „povolené“ podlahové obytné plochy nově postavené rodinné

domy většinou ani nedosahovaly. Ale stavěly se ve stále větším množství. Stát dokonce vytvořil systém finanční podpory jejich výstavby, a tak se na konci 70. let rodinné domy na bytové výstavbě podílely už celou třetinou. Například v roce 1977 bylo postaveno více než 15 000 rodinných domů, a to převážně svépomocí. Přitom svépomoc to byla nejen stavitelská, ale stejně tak i architektonická. Projekt sice musel podepsat projektant, ale architekt byl k práci na projektu rodinného domu zván minimálně, neboť to se považovalo za drahé a zbytečné vyhazování peněz. A jak říká Palladio „v tomto oboru je každý přesvědčen, že ví své...“. Proto také narazit dnes na rodinný dům z té doby, který by byl pohledný a architektonicky zajímavý, je téměř nemožné.

V nových časech

Po roce 1990 se situace měnila jen pomalu. První domky byly ovšem skutečně domky, obvykle dovezené ze zahraničí a obvykle kulisovitěho vzhledu a s nebývalou rychlostí zaplevelily českou krajinu. Naštěstí to okouzlení domy kanadskými, alpskými či kdovíještějakými poměrně rychle vyprchalo. Mezitím se ve společnosti definitivně usadil pocit, že jsme zřejmě někde ve 20. či 30. letech. Jako bychom si chtěli meziválečné období zopakovat. Konečně společenská situace s tím do značné míry korespondovala - znovu se budovala demokracie, obnovoval se kapitalismus a všichni věřili, že úroveň oné doby dosáhneme hodně rychle. A stavaři se tvářili, že jsme v době vrcholného funkcionalismu - a začaly se tedy objevovat domy v tomto stylu. Ovšem my jsme národ spořivý a hodně racionální - a tak nám z celého bohatství funkcionalistického odkazu vyplynula nejdříve krabice, později krabice s šikmou střechou. Už to není „můj dům, můj hrad“, dnes spíš „můj dům = moje stodůlka nebo moje krabička“. Citujme na tomto místě J. Chochola: „Architekt pracuje s prostory a objemy nikoli proto, aby si s nimi pohrával. Na architektu žádáme kryté prostory či místnosti v určitém organickém sledu sestavené pro naše potřeby, nikoli však proto, aby se uplatňoval nějaký sloh neb nějaká osobitá krása výtvarná. Stavbu pojednáváme po zralé úvaze skutečné potřeby, po pečlivé kalkulaci nákladů a po přísné revizi svých finančních schopností. Rozhodně nemyslíme na hru světél a stínů. Stále máme na mysli především skutečný účel stavby. Dbáme solidního provedení, hospodárnosti, využití příjemnosti polohy, krás krajiny a nepohrdáme, pokud peníze stačí, žádnou vymožeností moderní technické kultury. Nepodnikáme nic bez nějakého zjevně reálného a praktického důvodu. Poděkovali bychom se architektu, který na místo striktního vyhovění našim potřebám chtěl by si na náš účet provádět své osobní výtvarné experimenty a pěstovat na naše riziko svou uměleckou individualitu.“

Je s podivem, že je to text, který byl napsán před skoro osmi desítkami let a že ho napsal architekt. Je s podivem, jak je stále aktuální. Možná i proto, že v naší době moc netušíme, co vlastně od domu chceme. Nevíme, jak se má bydlet, neumíme to; přenášíme vzory z jiného typu bydlení, okukujeme příklady z časopisů, filmů a pak žádáme jejich opakování bez přemýšlení o tom, jak vlastně žijeme my.

Cyklus knih o slavných vilách Česka je zřejmě uzavřen (i když mnoho zajímavých domů zůstalo mimo), související výstavy se ještě budou tu či onde objevovat. Snad to přispěje ke kultivaci obecného povědomí o architektonických, ale stejně tak prostorových a provozních hodnotách rodinného bydlení. Ať už se mu bude říkat rodinný dům nebo vila...

Foto: archiv autorky

1. Hadriánova vila
2. Andrea Palladio, vila Rotonda, Vicenza
3. Vila v Mělníce, arch. B. Hübschmann, 1906
4. Vila, P. Janák, Pelhřimov
5. Bauerova vila, J. Gočár, Libodřice
6. Vila U mrázovky, A. Wiesner

7. Baťovské domky ve Zlíně
  8. Šmídova vila, Polička
  9. Dvojdům v Horních Počernicích, arch. M. Hlaváček
  10. Rodinné domy v Rudníku, GP OA
  11. Rodinný dům v Bohnicích, arch. J. Fibiger
  12. Rodinný dům v Jižních Čechách
  13. Rodinný dům v Nespekách, arch. L. Lábus
  14. Rodinný dům v Pardubicích
  15. Rodinný dům v Tuchoměřicích, arch. K. Böhm, I. Veselá
  16. Rodinný dům v Jevanech, arch. J. Štípek
  17. Vila Na Babě, arch. Jan Hančl
  18. Vila Na Krutci
  19. Vila The Bird v Čeladné, arch. R. Kuba
  20. Výtvarníková vila Na Babě v Praze, arch. P. Keil
-

24.02.2011 08:00, Radomíra Sedláková